

**NUTQIDA NUQSONI BOR BOLALARGA QO'SHIQ
O'RGATISHDA O'QITUVCHINING ROLI.**

**РОЛЬ УЧИТЕЛЯ В ОБУЧЕНИИ ПЕНУ ДЕТЕЙ С
НАРУШЕНИЯМИ РЕЧИ.**

**THE TEACHER'S ROLE IN TEACHING SINGING TO CHILDREN
WITH SPEECH DISORDERS**

E.Qobilova.

Qo'qon davlat universiteti,professori.

Annotatsiya; Ushbu maqolada nutqida nuqsoni mavjud bo'lgan bolalarga qo'shiq o'rgatishning ahamiyati, musiqiy mashg'ulotlarning logopedik va psixologik ta'siri, hamda o'qituvchining metodik yondashuvlari tahlil qilingan. Maqolada mavjud ilmiy adabiyotlar asosida mavzuga oid nazariy qarashlar ko'rib chiqilib, amaliy tajribalar bilan bog'langan holda muhokama etiladi. Xulosa qismida o'qituvchining roli va samarali metodlar umumlashtirilgan.

Kalit so'zlar: nutq nuqsonlari, qo'shiq o'rgatish, logopediya, musiqiy tarbiya, metodika, bolalar nutqi, ta'lim, tarbiya, duet, madaniyat, kuylash, talaffuz, nota, ovoz mashqlari.

Abstract; This article analyzes the importance of teaching singing to children with speech disorders, the speech therapy and psychological effects of musical classes, and the teacher's methodological approaches. The article reviews theoretical views on the topic based on existing scientific literature and discusses them in connection with practical experiences. The conclusion summarizes the role of the teacher and effective methods.

Keywords: speech disorders, teaching singing, speech therapy, music education, methodology, children's speech, education, upbringing, duet, culture, singing, pronunciation, notes, voice exercises.

Аннотация. В статье анализируется значение обучения пению детей с нарушениями речи, логопедическое и психологическое воздействие музыкальных занятий, а также методические подходы педагога. В статье рассматриваются теоретические взгляды по данной теме, основанные на имеющейся научной литературе, и анализируются их в связи с практическим опытом. В заключении обобщается роль педагога и эффективные методы.

Ключевые слова: нарушения речи, обучение пению, логопед, музыкальное образование, методика, детская речь, образование, воспитание, дуэт, культура, пение, произношение, ноты, голосовые упражнения.

Kirish

Har bir mamlakatning taraqqiyoti, istiqboli, farovonligi, ma'naviy yuksalishi, jahonning eng rivojlangan davlatlar qatoridan o'rin olishi - bilimli, yuqori intellektual salohiyatli, qalbiga va ongiga ezgu fazilatlamu mujassamlagan yoshlarga bog'liq hisoblanib, har jihatdan yetuk va barkamol, Vatan taqdiri uchun sidqi dildan xizmat qiladigan, fidoyi, iymonli avlodni voyaga yetkazish, o'qitishni sifatli va mazmun jihatdan yuqori pog'onalariga olib chiqish awalo o'qituvchi va tarbiyachi murabbiylar zimmasiga sharafli va ayni paytda mas'uliyatli vazifani yuklaydi. Insonning nutqi uning shaxsiyati va jamiyat bilan muloqotga kirishish vositasi sifatida katta ahamiyatga ega. Afsuski, bolalarda uchraydigan turli nutq nuqsonlari nafaqat ularning til va muloqot qobiliyatiga, balki psixologik rivojlanishiga ham sezilarli darajada salbiy ta'sir ko'rsatadi. Shu sababli, nutqida nuqsoni bor bolalarni ijtimoiy hayotga tayyorlashda turli metodlardan foydalanish muhim hisoblanadi. Shulardan biri musiqiy ta'lim, xususan, qo'shiq o'rgatishdir. Qo'shiq kuylash jarayonida bola nafas olishni boshqarishni, tovushlarni aniq talaffuz qilishni, artikulyatsiya apparatini harakatchan qilishni o'rganadi. Bundan tashqari, musiqaning ruhiy-terapevtik ta'siri tufayli bola o'zini erkinroq his etadi, kayfiyati ko'tariladi va ijtimoiylashuv jarayoni osonlashadi. Shuning uchun ham nutqida nuqsoni bor bolalarga qo'shiq o'rgatishda o'qituvchining roli nafaqat

musiqiy tarbiya beruvchi, balki logopedik va psixologik yordam ko'rsatuvchi sifatida ham beqiyos ahamiyat kasb etadi.

ADABIYOTLAR TAHLILI VA METODOLOGIYA

Mavzuga oid ilmiy tadqiqotlarda (A.V. Yastrebova, R.E. Levina, N.A. Cheveleva va boshqalar) musiqaning logopedik jarayondagi o'rni chuqur o'rganilgan. Tadqiqotlar shuni ko'rsatadiki, musiqiy mashg'ulotlar, ayniqsa qo'shiq aytish:

- nutq apparatini faollashtiradi;
- tovushlarni to'g'ri talaffuz qilish ko'nikmalarini shakllantiradi;
- artikulyatsion apparatni mustahkamlaydi;
- psixologik bo'shashuv va ijobiy kayfiyat hosil qiladi.

Shuningdek, O'zbekistonda olib borilgan ilmiy ishlar (S. Xolmatova, G. Usmonova va boshqalar) qo'shiq o'rgatish jarayonida milliy kuy va qo'shiqlardan foydalanish samaradorligini ta'kidlaydi. Bu usul bolalarning nafaqat nutqini, balki ma'naviy-axloqiy dunyoqarashini ham kengaytiradi. Musiqa va qo'shiqlar nutqida nuqsoni bo'lgan bolalar o'rganuvchilarga quyidagilarda yordam beradi:

1. Tinglab tushunish ko'nikmalarini shakllantirish.
2. Talaffuz.
3. Intonatsiyani yaxshilash.
4. So'z boyligini oshirish.
5. Grammatik tuzilish va til shakllarini mustahkamlash.
6. Turli xalqlar madaniyat bilan tanishish. Musiqani chet tilini o'rganishda qo'llash nemis va ingliz tilini o'rganuvchilar uchun bir necha jihatdan foydali bo'lishi mumkin

MUHOKAMA VA NATIJALAR

Nutqida nuqsoni mavjud bo'lgan bolalarga qo'shiq o'rgatishda o'qituvchi quyidagi vazifalarni bajaradi:

1. Metodik yondashuv: oddiydan murakkabga tamoyili asosida qo'shiqlarni tanlash, qisqa jumlati, ravon talaffuzli qo'shiqlardan boshlash.

2. Logopedik mashqlar integratsiyasi: qo'shiq oldidan artikulyatsion gimnastika, nafas mashqlari, tovushlarni cho'zib talaffuz qilish.

3. Individuallashtirish: har bir bolaning nutqidagi muammo turini inobatga olib mashqlarni moslashtirish.

4. Motivatsiya: o'yin shaklidagi qo'shiqlar, qo'l harakatlari bilan uyg'unlashtirilgan musiqiy mashqlar yordamida bolalarda qiziqish uyg'otish.

5. Hamkorlik: logoped, psixolog va ota-onalar bilan hamkorlikda bolaga kompleks yordam ko'rsatish.

Nutq a'zolarining asosiy harakatchanligini aniqlash, to'g'ri talaffuz malakalarini mustahkamlash maqsadida quyidagi nutq mashqlari majmuasi tavsiya etiladi. Tovushlarni to'g'ri talaffuz qilish uchun nutq a'zolarining to'g'ri harakatini shakllantirish, birinchi bosqichda, nutqiy mashqlarning asosiy maqsadidir. Artikulyatsion mashqlar uchun topshiriqlarni to'g'ri tanlash va uni nutq a'zolarida shakllantirish yaxshi samara beradi. Harakat ko'nikmalarini mustahkamlash, yanada mukammal bajarish maqsadida artikulyatsion mashqlarni har kuni 4 - 5 marta o'tkazish tavsiya etiladi. Uni 3 - 4 daqiqa mobaynida ertalabki badantarbiya, tushlik, kechki ovqatdan oldin o'tkazish mumkin. Bolalarga 2 - 3 tadan ortiq mashq tavsiya etilmaydi. Mazkur mashqlarni kichik guruhlar bilan yoki yakka holda soddadan murakkabga qarab, izchillik bilan o'tkazmoq lozim. Pedagog va ota-onalar bola mashqlarni qay darajada bajarayotganini kuzatib borishadi. Ular harakatning aniqligi va to'g'riligi, bajarilish tezligi, bir holatdan boshqa holatga tekis o'tilishi, keraksiz harakatlarning yo'qligiga ishonch hosil qilishlari lozim. Har bir mashq ketma-ketlikda olib boriladi: • pedagog mashqlarni o'yin usulida hikoya qilishi («Quvnoq tilcha haqida ertak»); • mashqlarning pedagog tomonidan ko'rsatilishi; • bolalar mashqlarni oyna yordamida bajarishlari; • mashqlarning to'g'ri bajarilishini tekshirish, xatosini ko'rsatish; • mashqlarni oynasiz bajarish (agarda, unga ehtiyoj bo'lmasa). Birinchi kunda nutq a'zolari, ya'ni til, lablar zo'riqishi mumkin. Astasekinlik bilan bu zo'riqish yo'qolib, harakatlar erkin va muvofiqlasha boradi. Tayyorlov davrida ikki xil umumiy rivojlantiruvchi mashqlar namunadagidek

bajariladi. Harakatsiz mashqlarda nutq a'zolarini ma'lum holatda 6-10 soniya davomida saqlab turish talab qilinadi, harakatli mashqlar esa, harakatni 6-8 marta bir me'yorda takrorlashni hamda ularning bir holatdan ikkinchi holatga tekis o'tishini talab etadi. O'qituvchi qo'shiq o'rgatishda faqat musiqiy rahbar emas, balki nutqni rivojlantirish vositasini tashkil etuvchi muhim shaxs sifatida ishtirok etadi.

Xulosa

Yuqoridagi tahlillardan ko'rinadiki, nutqida nuqsoni mavjud bolalarga qo'shiq o'rgatish ularning nutqiy rivojida samarali vosita hisoblanadi. O'qituvchi bu jarayonda:

- bolalarda to'g'ri talaffuzni shakllantirishga ko'maklashadi;
- nafasni boshqarish va ovozni mustahkamlashga yordam beradi;
- bolalarning psixologik-emotsional holatini yaxshilaydi;
- ularni jamoadagi faol muloqotga tayyorlaydi.

Tadqiqot davomida musiqiy materiallarning talaffuzni yaxshilash, yangi lug'atlarni o'zlashtirish va grammatik tuzilmalarni o'rganishdagi samaradorligi isbotlandi. Musiqiy materiallar orqali madaniyatlararo muloqot ko'nikmalarini shakllantirish, talabalarning ijodiy qobiliyatlarini rivojlantirish hamda o'quv jarayonini emotsional jihatdan boyitish mumkin. Shu bilan birga, ushbu yondashuvni muvaffaqiyatli qo'llash uchun musiqiy materiallarning to'g'ri tanlanishi va o'qituvchilarning metodik malakasi muhim ahamiyat kasb etadi. Ushbu maqola natijalari musiqiy ta'lim sohasida ingliz tilini o'qitish jarayonini takomillashtirishga qaratilgan metodik yondashuvlarni yanada rivojlantirish uchun ilmiy-amaliy asos yaratadi.

Shunday qilib, o'qituvchining musiqiy, metodik va pedagogik mahorati nutqida nuqsoni bor bolalar uchun qo'shiq o'rgatish jarayonining muvaffaqiyatini belgilovchi asosiy omillardan biridir.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. Kobilova, Ezozkhon Bakirovna. "Classical music and youth education." Asian Journal of Research in Social Sciences and Humanities 12.9 (2022): 126-130.

2. Azizkhonova, M., and E. Qobilova. "IMPORTANCE OF MUSIC EDUCATION IN FORMING YOUTH'S MUSICAL CULTURE AND SPIRITUALITY." *Oriental Art and Culture* 3.1 (2022): 51-57.
3. QOBILOVA, E'ZOZXON. "Forming A Sense Of Love For The Profession By Teaching Labor Songs To 4th Class Students In Music Culture Lessons." *Journal of Positive School Psychology* 7.2 (2023).
4. E. Qobilova Developing methodological competence in future music teachers. *Qo'qon DPI. Scientific Reports 2024 Issue 3*, page 722
5. E'zozxon Qobilova THE EDUCATIONAL SIGNIFICANCE OF COOPERATION BETWEEN SCHOOL AND FAMILY IN SHAPING MUSICAL CULTURE AMONG YOUTH. *International Journal of Pedagogics*. (ISSN – 2771-2281) VOLUME 04 ISSUE 10 PAGES: 162-166
6. Qobilova, E. (2024). THE IMPORTANCE OF MUSIC TEACHING IN EDUCATION. *QO'QON UNIVERSITY NEWSLETTER*, 12, 99–100. <https://doi.org/10.54613/ku.v12i.999>
7. E. Qobilova. Bo'lajak musiqa o'qituvchilarida metodik kompetentlikni rivojlantirish. *Qo'qon DPI. Ilmiy xabarlar 2024 3-son 722-bet*. SAN'ATSHUNOSLIK (MUSIQA, TASVIRIY SAN'AT) Orcid: 0009-0001-1275-3080
8. E. Qobilova .Yoshlarda musiqiy madaniyatni shakllantirishda maktab va oila hamkorligining tarbiyaviy ahamiyati. *Qo'qon DPI. Ilmiy xabarlar 2024 4-son 383-bet* SAN'ATSHUNOSLIK (MUSIQA, TASVIRIY SAN'AT)
9. Usmonova G. «Bolalar nutqini rivojlantirishda qo'shiq o'rgatishning ahamiyati». Toshkent, 2018.